

Delo kënga

Ai nuk ishte fshat. Ishte si një kufi fshatrash ose më mirë një pikë që bashkonte të tërë fshatrat e zonës e unë do ta quaj Krahinë. Ishte treguar dorëlëshuar apo i ishte dashur Perëndisë ai vend, pleqtë e motshëm nuk e thonë dot. Një pjesë thonë që ajo ua fali njerëzve të ndershëm e punëtorë të Krahinës, kurse një pjesë thonë që kullandrisi këtë truall ta kishte si fronin e saj kur të zbriste të takohej me banorët e këtij planeti, të cilët i kishte dërguar vetë.

Por as njërën e as tjetrën, sado që u mundova e kërkova, nuk e vërtetoj dot dhe them që janë të vërteta të dyja. E nëse ndonjë do të ketë mendim të kundërt ajo Krahinë aq e bukur është dhe sot dhe kushdo mund të vejë ta vizitojë.

Në atë vend, brez më brez, kishin jetuar ata që binin në kundërshtim me qeveritë.

Disa e quanin vendi i dënuar, disa vendi i kaçakëve, disa vendi i trimave, ca vendi i bekuar, ca vendi i harbuar e plot emërtime të tjera. Por asnjëri nuk ia hoqi dot emrin e stërlashtë Burimi i Shqipes. Ai emër mbeti si mbiemër i të gjithë banorëve dhe trashëgohej me testament të pashkruar nëpër kohë.

Veçse vendi nuk pranonte frikakakë, vrasës, bukëshkalë, sahanlëpirës, hajdutë e të tjerë të kategorisë së veseve dhe për këtë kishte ligje të rrepta. Njësi matëse për banorët nuk ishte as metri e as kilogrami. Njësi matëse ishte ndershmëria. Ishte si puna e karatit për floririn sot. Gjurmët e kësaj janë të njohësh një prej këtyre banorëve dhe të bindesh.

Vetë Krahina ishte si një istikam natyral. Një istikam, them. Më shumë se istikam sepse istikamet kanë dhe pikat e dobëta të tyre, që po t'ua dish, bien shpejt në dorë. Pak istikame janë marrë kur nuk e mendonin as strategët më të mëdhenj ushtarakë të epokave?

Por ai istikam ishte kockë e fortë dhe nuk ra asnjëherë edhe pse kronikat kohore shkruanin me shkronja të mëdha rënien e tij. Rënia e tij ishte si t'i vine fundi i botës. Dhe fundin e botës askush që jetonte mbi kurriz të saj nuk e donte. Por Krahinën e donin, e donin ta kishin ndënë hyqmin e tyre. Sa falagana ishin përplasur e kishin thyer kockat në gjoksin e saj? Metrokubet e kockave në këmbë të istikamit e tregojnë vet. Janë si shtresat që tregojnë moshën e tokës. Dhe janë të gjitha të ardhura sepse banorët e vendit nuk kishin vdekje kur binin për të mbrojtur istikamin. Ata udhëtonin, udhëtonin drejt Perëndisë si për t'i thënë q; bën detyrën për të mbrojtur vendin e shenjtë kësaj dhe ajo i merrte brenda gjirit.

Thonë që të ngjitesh për tek ai vend duhet të kesh zemër të stralltë ose zemër me çika siç shprehej xha Loni, më i moshuari nga pleqtë e Krahinës që kam njohur unë. Prania e tij në gjithë këto faqe që shkruaj nuk do të më ndahet edhe pse unë dua që ta lë mendimin tim të shfrejë dhe shfrimi i mendimit është shfrimi i motit, që shkarkon retë e ngarkuara dhe pastaj hedh ylberin si lajmëtar të daljes së inatit dhe fillimit të buzëqeshjes.

Krahina i ka këmbët në det e ballin në male. Kufinj të gjeografikë i njohin mirë banorët, zogjtë dhe jehonat e kushtrimit, që udhëtonin gojë më gojë. Por edhe hasmët. Dhe nuk qenë pak.

Si një shark i hedhur supeve i rrinë malet rreth e rrotull nga tre pika të horizontit, jugu, lindja e veriu, kurse perëndimi ka privilegj. Ai ka detin. Një det të bukur, që e ka zili edhe hëna edhe dielli, ndaj sa herë që shkojnë andej, çlodhin një copë herë rrezet e tyre në valët shkumëbardha dhe mezi kujtohen që duhet të vazhdojnë udhëtimin e tyre.

Rrugët që të shpien në atë vend janë nga të gjitha pikat, por ajo perëndimorja dukej sikur ishte më e lehtë. Rrugët e tjera më të vështira se ajo kishin pritur pashallarë e krajlë e i kishin përcjell korba, ndaj me kohë tragat e tyre ishin mbyllur për të tjerë, veç banorëve, që shkelnin majëkëmbe e lindnin gjumëzgjuar.

Unë nuk do të flas për banorët paraardhës të vendit të këngëve, si e quante xha Loni me dashuri sepse ai nuk është më në këtë botë. Ka udhëtuar dhe ai për lart duke më lënë amanetin që të gjitha t'i shkruaj ashtu si m'i ka thënë ai.

Unë do t'u tregoj historinë e njërit prej atyre banorëve, që ishte disi i veçantë. Shumëkush edhe mund ta ketë dëgjuar historinë e tij dhe mund ta tregojë më bukur, por unë do ta them kështu si ma ka thënë xha Loni i ndjerë, pa prerë udhën e ndonjërit të marrë kalemin në dorë.

Ai kishte marrë pjesë gjatë jetës së tij në sa e sa lufta, por asnjëherë nuk kishte qëlluar me armë edhe pse dinte ta përdorte mirë atë. Se harrova t'u them që arma në krahinë mësohej që me qumështin e gjirit. Por ai nuk kishte mbajtur as shigjeta e as hanxharë, as shpata e as jataganë, as dyfeqe e mortaja, e ku di unë nga llojet e armatimeve që kanë përdorur njerëzit. Ai kishte si armë një jongarë, një cule dyjare, siç i thonë, futur në brezin e mesit.

Longari dhe kënga që këndonte, ishin arsenali luftarak i tij.

Dhe ai u ngjiti te Burimi i Shqipës vetëm për këngën. Donin t'ia vrisnin dhe ai iku...E futi këngën brenda shpirtit, longarin në brez dhe u ngjiti nëpër monopatën perëndimor. Me thonj e me dhëmbë, por u ngjiti.

Xha Loni, që e kishte njohur mirë, thoshte që kur ndaloi te burimi për të njomur buzën e tharë, nxorri nga brezi culën dyjare dhe e vuri në gojë. Pikat e ujit, që i freskuan ballin, binin mbi culë si pika loti. Dhe derdhi gjithë shpirtin tek ajo melodi, aq se dhe sot, kushdo që e dëgjon, habitet dhe i duket vetja si në një botë tjetër.

Ishte buzëmbremje dhe shpatullat e maleve që rrethonin vendin u grumbulluan rreth culës që melodia të derdhej mbi dete. Andej, përtej deteve kishte jetë, kishte njerëz të mirë e të ligj, por banorët njihnin mirë vetëm të ligjtë, ata që vinin për të vlarë e për të marrë, ata që e vinin e përse nuk vinin. Ndaj si duket edhe vendi ishte ndërtuar si një karakoll i madh.

Një karakoll me roje shqiponjat. Ishte një marrëveshje midis banorëve e shqiponjave qysh kur ishte krijuar njerëzimi apo siç këndonte, Deloja, se kështu quhej këngëtari i vendit, qëkur nuk kishte hënë fare. Sa herë dukej në horizont hasmi, shqiponjat uleshin poshtë sa për t'u thënë banorëve të rrëmbenin armët dhe vetë merrnin prapë fluturimin për në vendrojen e tyre të përjetshme.

Kur thashë që do ta lë mendimin të shfrejë nuk e mendova që do kishte kaq shumë derte, kaq shumë halle, aq sa nuk më le ta vazhdoj tregimin por prapë justifikohem sepse e di që këto halle e derte nuk janë vetëm të miat.

Dhe që të vazhdojë më poshtë rrëfenjën time. Deloja, pasi vuri dyjaren në brez, u ngrit dhe hodhi syrin për ndonjë vend ku të kalonte natën. Gjetej një trëndelinë me degë të shtruara dhe u ul. Vuri duart si jastëk ndenë kokë dhe hodhi syrin në qiell. Yje të shumtë silleshin në hapësirën që zaptonte ai.

“Sa shumë yje, -tha me vete, -si këngët. Dhe këngë shumë janë, si luftrat. Dhe luftrat shumë janë. Eh!... këngët, -dhe psherëtiu thellë, -ato më ngjiten këtu lartë”, -dhe u ngrit e ndenji ulur.

Hëna sapo nxorri syrin në krah të një gërxihi. Atje dilte gjithnjë. Herë gjysëm e herë e plotë, por atje dilte. Rrugë tjetër nuk kishte, ndaj bënte ç'bënte e ndërronte itinerarin e saj në kundërshtim me ligjet e gjithësisë dhe planetet e tjerë ia falnin këtë rregullsi sepse ia dinin dobësinë.

Delua, me vështrimin te hëna nisi t'i gurgullojë kënga nga gjiri aq e dhembshuruar, aq e pikur sa dhe vetë burimi i shqipës e preu gurgullimën e tij se mos i humbiste ndonjë varg dhe nuk e rregjistronte dot në arshivat e tij stërshekullore.

Atje e gjeti xha Loni që ma këndoi mua në takimin tonë të fundit.

Ti hënë që del me naze

Dhe më puth shkrepin e sertë

As m'i merr këto maraze

Dhe derdhi mbi një gërshetë...

Kënga e hëna zbritën ngadalë nëpër shpate e në lugje, në kodrina e lirishte deri sa zaptuan tërë krahinën. Banorët kthyen vështrimin lart; pleqtë tymosnin çibuqet nëpër sofate, plakat lanë

porositë e fundit që jepnin zakonisht darkave, nuset pak të lehtësuara nga mosdhënia e porosive, rregulluan shamitë e ballit .

Vashat harruan bucelat në çezma e uji nisi të rridhte nga gryka e tyre i veshur me argjend hëne.

Është Deloja, -tha njëra.

-shëëët..., e dimë-tha tjetra.

Dhe kaq. Rrokullisja e këngës ngjyer me hënë nuk kishte fund. Kush e di, ndoshta ku dheu puthej me detin mund të ndalonte. Por jo. Vashat vunë re fenerët e peshkarexheve në det që nuk lëviznin.

-Si xixëllonja të lodhura, -tha njëra

-Dëgjojnë këngën, -tha tjetra.

Dhe ishte djalë Deloja. E kishte dhe ai një të dashur. Një nga ato sorkadhet, që rriten në pyjet e virgjëra të Krahinës, në lëndinat që lahen nga vesa e qëndisen nga lulet.

Ishin dashuruar që kur kishin lerë. Ç’ të them dhe unë! Kishin lindur të dashuruar, a kishte lindur dashuria me ata, nuk e di. Por di që vashë e quanin Vala dhe që kishte një gërshetë të trëndelintë të gjatë e të dendur, sa herë niste të fshinte lëmin në kohën e të korrave gërsheti prekte lëmin mbështetur mbi gjirin e bardhë të vashës. Vala e hidhte prapa kushedi sa herë, por ai kryeneç e nazeli, binte përsëri.

Kush e di kujt i gëzohej gërsheti. Të korrave të reja a gjirit të bardhë. Vala thoshte të korave, Deloja thoshte gjirit. Për këtë arsye, i trëndafilte gërshetë, ishte gjithnjë i pranishëm në bisedat e tyre. Eh! Delos iu kujtuan të gjitha ngjarjet e atyre ditëve, pas të cilave ai u ngjit te burimi i shqipeve.

Në divanin e pashait të madh u hap lajmi se do të bëhej një aheng i paparë ndonjëherë. Se kush ishte shkaku i këtij ahengu askush se dinte, por belbëzimet vesh më vesh brenda pallatit thoshnin se atij, i ishte mbushur mëndja ta bënte këtë për t’i treguar botës se perandoria e tij nuk ishte ashtu siç e përshkruanin: e errësirës, e mjerimit dhe e luftrave, por e një jete të gëzuar. Madje thoshnin që në një tribunë kryesore do të uleshin përfaqësuesit e vendeve të tjera, që do ta shikonin me sytë e tyre këtë “realitet”.

Në aheng do të merrnin pjesë orkestra e këngëtarë nga e gjithë perandoria. Përsa i përket Krahinës, vetë pashai dërgoi një nga sekretarët e tij me një ferman të veçantë ku urdhëronte përfaqësimin e saj në këtë orgji.

Ai e njihte mirë Krahinën. Portën e maleve, grykën e djajve, Shtegun e zalleve, Qafën e botëve, lëndinën e lotëve. I njihte mitë banorët e saj, ata burra të fortë si lisa dhe të sertë. Të sertë e të rreptë sa kur binin mbi hasmin nuk kishte Zot që t’i tërhiqte prapa. Ato gra të gjata si selvi dhe aq të bukura, që në krah të burrave luftonin si ata dhe vdisnin si ata. Ndjaj nguli këmbë që këngëtari i Krahinës të merrte pjesë në atë festë.

Kur fermani mbërriti dhe sekretari ia dorëzoi plakut më të motshëm, ai thirri Kuvendin.

Pleqtë e mençur të vendit u vunë në mendime. Ia dinin mirë hiletë pashait. Sa herë ishin ndeshur e sa herë kishin fituar me të. Sa herë këngët e Delos e kishin bërë të shkulte mjekrën, sa herë ia kishin nxirë jetën dhe e kishin bërë lolo në sytë e të tjerëve. Dhe kë? Atë, që kur përmendej emri i tij dridhej foshnja në barkë të nënës. Atë, që kudo ku kishte shkelur nëpër perandori, kishte mbjellë zjarr e hekur dhe e kishte vaditur me gjakun e milionave.

E ndërsa pleqtë peshonin mendimet e tyre dhe peshorja anonte nga mospërfaqimi, në derë hyri Delo këngëtari.

-Pleq të mençur e të nderuar, -tha-Pashai i madh kërkon të dëgjojë këngën në sarajet e tij dhe unë me uratën tuaj, them të vete. Kënga për të flet dhe ai le ta shijojë. Nuk besoj se do ketë shije më të mirë për të. Sa për mua mos u bëni merak. Shqipëtorja do më shoqërojë e në dorë të pashait nuk do më lë të më ndodhë gjë. Gjallë a vdekur do të më bien këtu bashkë me këngën.

-Jo, -thanë pleqtë. – je i ri, mor djalë dhe na duhesh.

I duhen Krahinës ti dhe kënga jote.

- Do të vete, -tha Deloja.

Dhe u nis. Një copë udhë e përcolli Vala. Deri te porta e maleve. Atje qëndruan. U panë sy më sy. Nuk kishte nevojë për fjalë. Për një çast Deloja i mori gërshetin në dorë, e puti dhe i tha:

-Vala, do të vij.

- -Delo, të pres, -tha Vala.

Dielli nxori syrin në majën e malit të Vetëtimës dhe pikat e vesës përmbi bar, shpërndritën me një vezullim, që piktorët mund ta shohin vetëm atje dhe sado që të mundohen me penelat e bojrat e tyre, kurrë nuk mund ta rikrijojnë, vetëm ta ruajnë në kujtesën e tyre.

Dhe u ndanë. Ai për te sarajet e pashait të madh shoqëruar me shqiponjë dhe ajo për te vëndi i këngëve.

Kur arriti Deloja në saraje, orgjia ishte në kulmin e saj. Çengia me def, klarineta e buzuqe, violina e ç'nuk tjetër nga instrumentat muzikorë gjëmonin sa tundej dynjaja. Deloja hyri brenda dhe menjëherë u lajmërua pashai i madh për ardhjen e tij.

Pashai u mendua për një çast, u tha rojeve ta kontrollonin për armë dhe kur ata i thanë se veç një instrumenti muzikor nuk kishte gjë tjetër, përplasi fort pëllëmbët. Ra në qetësi sikur po hynte vdekja. Asgjë nuk pipëtinte. Vetëm parashikuesi i fatit diç belbëzoi, diç desh të thoshte, po "jo" i tha vetes dhe kafshoi fort buzën e poshtme sa i plasi gjaku.

Longari filloi të lëshonte tinguj. Tinguj të thellë, të çuditshëm. Herë det me dallgë, herë mal me supe, herë shtrëngatë, herë gjëmime lufte. Njerëzit habiteshin me ata tinguj të padëgjuar dhe ngrinë, ngrinë si statuja. Ndjenin vetëm zemrat që t'u rrihnin sikur do t'u pëllcisinin kraharorët, ndërsa frymë nuk merrnin. Organet e frymëmarrjes kishin frikë t'i vinin në punë sepse ajrin e kishin pushtuar tingujt e mahnitshëm.

Vetëm dy vetë i kuptonin ata tinguj. Pashai dhe Deloja. Dhe parashikuesi i fatit, por ai kishte kafshuar buzën dhe tani currila e gjakut po drejtohej mjekrës.

Deloja ndriste, Pashai nxinte.

Dhe tingujt thoshnin:

Pashai sa një pëllëmbë

I shkull mustaqet me dhëmbë

S'e shtron dot Krahinën tënë

Ka djemtë, lisa në këmbë....

Pashai nxinte, dyjarja binte. Pashai zverdhej, dyjarja derdhej. Dikur pashai bëri të ngrihej, bëri të fliste dhe nxori një ulërimë, ulërimë, që dhe sot ushton nëpër saraje.

-Të vri...teeetttt, bashkë me këtë...ngë, këënnggëënë....

Dhe ra. Ra e nuk u ngritë më. Parashikuesi i fatit e shtrëngoi buzën fort. Pikat e gjakut nga mjekra ra mbi pllakën e bardhë të dyshemesë duke përhapur rreth vetes pika të tjera më të vogla.

"O Zot, -tha me vete.-Paska të tjerë .Qëkan shumë, që do ta pësojnë".

Në katrahurën që u bë pas rrëzimit të pashait, Deloja futi jongarin në brezin e bardhë, hodhi syrin lart sikur t'i falej Perëndisë, asaj që seliti vendin e tij, ndërsa shqiponja roje u ul poshtë, e rrëmbëu në krahë atë dhe këngën e mori udhën drejt maleve.

Shumë vite ndenji i rrethuar me koshadhe Vendi i këngëve. Bile thonë, që koshadhet vinin djem të rinj dhe vdisnin aty pleq, në këmbët e Burimit të shqipes. Dhe kjo është e vërtet sepse sot, ai vend ku i varrosnin, quhet Varret o koshadheve.

Ndërsa Deloja, -thoshte xha Loni, -këndonte çdo natë në atë limerin e tij të shtruar me trëndelinë. Pasi mbaronte këngën, zbriste në fshat, takohej me Valë, vinte në dasma e në gëzime dhe kur binte vesa e mëngjesit, ngjitej përsëri lartë.

Për vdekjen e Delos, nuk di njeri gjë. Por derisa kënga është edhe si diku duhet të jetë. Në atë vendin e selitur nga zoti, njerëzit nuk vdesin. Edhe shqiponjat.

Ata udhëtojnë, udhëtojnë....